

A konferenciahangversenyen Liszt Ferenc két egyházi kórusműve szólal meg az SZTE JGYPK Ének-zene Tanszék vegyeskara előadásában (Ave Maria, Salve Regina). Ezért előadásomban az említett két kórusmű rövid elemzésére vállalkoztam. Mielőtt bemutatnám a kórusműveket, fontosnak tartom ismertetni azokat az életrajzi eseményeket, melyek motiválták Liszt Ferencet az egyházi kórusművek megírására.

Liszt Ferenc és a hit

Liszt Ferencet erős istenhit jellemezte gyermekkorától fogva. Édesapja – Liszt Ádám – nevelésével jelentősen hozzájárult ehhez, ugyanakkor a muzsikusi pálya felé is terelte. Liszt Ádám (1776-1828) gyermekkorában maga is zenei pályáról álmódott. Tehetségesen zongorázott és gordonkázott. 1790 előtt Kismartonban, a Joseph Haydn vezetése alatt álló zenekarban is játszott.

Liszt Ádám 18 évesen a malackai ferences kolostorban töltötte noviciátus éveit, rendi neve Máté testvér volt. Liszt Máté testvér a nagyszombati rendházba került, ahonnan többször is kérte elbocsátását. Erre végül 1797-ben került sor, de barátsága a Ferences renddel haláláig megmaradt. Ezt a barátságot örökítette tovább az apa fiára, Liszt Ferencre, akit vélhetően Assisi Szent Ferenc után nevezett el.

Alan Walker így jellemezte: „Liszt kezdettől fogva mélyen vallásos, misztikus hajlamú gyermek volt.” (Walker, 2003, 138.) Apja bevezette őt a katolicizmusba, megismertette vele a vallásgyakorlás formáit és szertartásait, illetve többször is elvitte a ferencesek kolostorába megmutatni neki a helyet, ahol novíciusként tevékenykedett.

Fiatalkori éveit során Liszt egyre inkább elfordult az egyháztól, viszont furcsamód Weimarban, a protestáns városban újult meg hite. 1847 után tért vissza a katolicizmushoz élettársa, Carolyne von Sayn-Wittgenstein ösztönzésére. A hercegnével közösen felállítottak egy imazsámolyt és egy oltárt, amelynél naponta együtt térdelve imádkoztak.

Liszt 1865. július 30-án a Rómához közeli Tivoliban, az Este palota kápolnájában Gustav Hohenlohe érsek által és IX. Pius pápa jóváhagyásával a négy alsó papi rendet felvette (ostiarus-ajtónálló, lector-felolvasó, exorcista-ördögűző, és acolitus, akolitus), ami a papi felszentelés előtti egyházi szolgálatot jelentette. Ettől kezdve hívták abbénak, s ettől kezdve viselhette az abbé öltözetet, vagyis reverendát, amelyet ezután élete végéig hordott. Liszt Ferenc így az egyetemes papság része lett, melynek tagjait nem kötötte a nőtlenségi fogadalom. Ekkor ezt írja magáról: *„Beléptem az egyházi rendbe – de semmi esetre sem a világ iránt táplált megvetésből vagy még kevésbé, mert ráuntam a*

művészetre ... A katolicizmushoz való vonzalmam a gyermekkorom óta jelen van és mára állandóan jelenlévő és uralkodó érzés lett.” A négy alsó papi rend felvétele egyben feltétele is volt annak, hogy Liszt a Cappella Sistina vezetői állását valaha betölthesse, ugyanis szerette volna betölteni a vatikáni Sixtus-kápolna kórusának vezetői állását, de ezt a Bíborosok tanácsa elutasította. Valamint szerette volna, hogy egyházi műveit bemutassák a Vatikánban, de a pápai kúria semmit sem tett egyházi műveinek bemutatása érdekében.

Liszt kapcsolata a liturgikus egyházi zenével

Liszt egyházi műveinek repertoárja igen gazdag. Életművének jelentős részét képezik egyházi alkotásai. Miséket, oratóriumokat, kórusműveket és orgonadarabokat egyaránt komponált, ám mégsem töltött be egyházi szolgálatot, zenészként nem működött soha kántorként vagy templomi orgonistaként. Ennek ellenére a gregorián zene nagy hatással volt rá. A gregorián énekek harmonizált kíséretében és azok többszámú kórusra alkalmazásában látta az új, méltó egyházi muzsika alapjait.

Liszt egyházi kórusműveinek többsége a gregorián zenéből indul ki. A több mint 60 énekkarra készült kompozíciója közül sok Palestrina zeneszerzési stílusát viseli magán. Domokos Zsuzsanna „A római 19. századi Palestrina-recepció hatása Liszt művészetére” című doktori értekezése is erről szól. Liszt törekedett arra, hogy a zenei romantika elemeit átvigye a liturgikus egyházi zene területére. Egyházi kórusműveiben is a zene többféle stílusú rétegének ötvözetét kívánta megvalósítani (a gregorián dallamvilágot, a Palestrina kompozíciós stílust és a romantika karakterisztikus elemeit ötvözi).

Liszt Ferencet foglalkoztatta a XIX. századi lehanyagolt és felbomlott katolikus egyházi zene megmentésének gondolata. Tervezte, hogy az egyházi szertartás keretében használt énekek és kórusművek gyűjteményét esetleges orgonakíséret hozzáadásával elkészítse a katolikus egyház használatára részére, de végül ez nem valósult meg. A Vatikáni Levéltárban (Archivio Segreto Vaticano) nem sikerült bizonyítékot találni arra, hogy Liszt valóban benyújtott volna IX. Pius pápának egy átfogó reformtervezetet. Elsősorban egy olyan zenei kiadványra gondolt, amiben, a saját korában használatos modern kottairást akarta alkalmazni, mivel – elmondása szerint – anélkül nehéz pontos és megfelelő előadást megvalósítani. A hangszerek közül csak az orgonát tartja odaillőnek, amely az énekszólamokat alátámasztaná és erősítené, a regiszterek segítségével a színezetet is gazdagítaná. Terveiben az orgona azonban minden esetben csak ad libitum csatlakozik az énekhez, hogy bármikor minden zenei veszteség nélkül el lehessen hagyni.

Egyházi kórusműveinek áttekintése

Keletkezés éve	Kórustételt tartalmazó egyházi műveinek címe
1840–49	Öt kórus francia szövegre
1846, 1848	Pater noster II első/második változat
1846, 1852	Ave Maria I első/második változat
1847, 1862	Az ébredő gyermek himnusza első/második változat
1848, 1869	Szekszárdi mise első/második változat
1850	Pater noster IV vegyes karra és orgonára
1853	Domine salvum fac regem (Uram, mentsd meg a királyt!)
1853	Te Deum I
1853	A nyolc boldogság
1855, 1858,	13. zsoltár (Herr, wie lange willst du meiner so gar
1862	vergessen) első/második/harmadik változat
1855, 1857–58	Esztergomi mise első/második változat
1857–62	Szent Erzsébet legendája
1858	Festgesang zur Eröffnung der zehnten allgemeinen deutschen Lehrerversammlung (Ünnepiének az általános német tanárgyűlés megnyitására)
1859	Te Deum II
1859, 1862	23. zsoltár (Mein Gott, der ist mein Hirt) első/második változat
1859–62	137. zsoltár (An der Wassern zu Babylon) első/második változat
1860	18. zsoltár (Coeli enarrant)
1860	Ima Paolai Szent Ferenchez
1860	Pater noster I
1860	Responsorien und Antiphonen
1862, 1880–81	Szent Ferenc Naphimnusza első/második változat
1863?	Christus ist geboren I Krisztus megszületett első/második változat
1863, 1866	Slavimo Slavno Slaveni! első/második változat
1865–66, 1868	Ave maris stella első/második változat
1863?	Christus ist geboren II
1865	Missa choralis, organo concinente
1865	Crux! Hymne des marins (Tengerész himnusz)
1866	Dall'alma Roma
1866–67	Magyar koronázási mise
1867–68	Requiem
1868	Mihi autem adhaerere (a 73. zsoltárból)
1869	116. zsoltár (Laudate Dominum)

1869	Ave Maria II
1869	Inno a Maria Vergine (Himnusz Szűz Máriához)
1869?	O salutaris hostia I
1869	Pater noster III [első/második változat]
1869	Tantum ergo [első/második változat]
1870?	O salutaris hostia II
1871	Ave verum corpus
1871	Libera me
1874	Szent Cecília
1874	A strassburgi dóm harangjai
1874	Anima Christi sanctifica me első/második változat
1875	<i>Der Herr bewahret die Seelen seiner Heiligen (Ünnepi ének Károly Ágost emlékművének felavatására)</i>
1876 után	<i>Karácsonyi ének</i>
1878	<i>Gott sei uns gnädig und barmherzig</i> (Egyházi áldás)
1878	<i>Septem Sacramenta. Responsoría com organo vel harmonio concinente</i>
1878–79	<i>12 Alte deutsche geistliche Weisen (Chorales) (12 régi német egyházi ének)</i>
1878–79	Via crucis
1879	Cantantibus organis
1879	<i>O Roma nobilis</i>
1879	<i>Ossa arida</i>
1879	<i>Rosario</i> [4 korál]
1880	<i>Pro Papa</i>
1880–83	129. zsoltár (De profundis)
1881	Szent Kristóf, legenda
1883	<i>Zur Trauung. Geistliche Vermählungsmusik (Ave Maria III) (Egyházi esküvőzene)</i>
1883	<i>Nun danket alle Gott</i>
1884	<i>In domum Domino imibus</i>
1884	<i>O sacrum convivium</i>
1884	<i>Mariengarten</i>
1884	<i>Qui seminant in lacrimis</i>
1885	<i>Pax vobiscum!</i>
1885	<i>Qui Mariam absolvisti</i>
1885	<i>Salve Regina</i>

Liszt Ferenc kórusművei közül elsőként az Ave Mariát elemzem. Két Ave Mariát komponált vegyeskarra, ad libitum orgonakísérettel. Az elsőt 1846-ban írta, melyet 1852-ben átdolgozott.

A második, amely négy szólamra és orgonára íródott, 1869-ben készült el. Ez utóbbi változat népszerűbb, mert könnyebben megtanulható és

előadható. Előadásmódja andante pietoso. Köztudott, hogy az andante jelentése: mérsékelt gyorsasággal, viszont a pietoso kifejezés már nem annyira egyértelmű. Többek közt kegyes, jámbor, irgalmas, ájtatos, jóságos, áhítatos, szánalmas, szánakozó stb... jelentéssel bírhat.

Az orgona négyütemes bevezetése elsőfokú kvartszext-akkorddal indul, melyet a D-dúr hangnem dominánsán megszólaló orgonapont kísér végig a basszus szólamban. Ez a romantikus stílusra jellemző, feloldást nem igénylő kvartszext-akkord az ötödik fokon a 22. és hatodik fokon a 65. ütemben újra előfordul. A 26-27. ütemben találunk romantikus tercrokon-fordulatot, melyet Liszt előszeretettel alkalmazott műveiben. A kórusműben többször használ felfelé haladó kromatikus menetet (basszus, tenor és alt szólamban), majd lefelé haladó kromatikus menetet az alt és a szoprán szólamban. Ugyancsak romantikus elemeket fedezhetünk fel a kórusmű utolsó részében két alkalommal is, amikor az azonos alapra épülő dúr színezet moll színezetté alakul át. Ezt a jelenséget a zeneelmélet maggiore-minore terminussal jelzi.

1870-ben Liszt átdolgozta az Ave Mariát, és ugyanazt a darabot írta szólóhangra és orgonára (S681), és egyedül zongorára (S504).

A Salve Regina Liszt Ferenc utolsó és az egyik legkülönlegesebb darabja, mely 1885-ben keletkezett, rendkívül egyszerű és letisztult szerkesztésű. Azért is rendkívüli ez a kompozíció, mert egyike azon kevés kórusműveknek, amelyekhez nem tartozik hangszeres kíséret. A Salve Regina a XI. századból származó antifóna, melynek Liszt csak az első mondatát zenésíti meg. (Salve Regina, mater misericordiae – Üdvöz légy, Úrnőnk, irgalmasságnak asszonya!)

A műben ugyan találunk – a szerző által ajánlott – dinamikai jelzéseket, de a gregorián jellegű dallamszerkezet egyébként is megkövetel egy visszafogott hangerőt és viszonylagos lassú tempót. A dinamikai tartomány tehát pianissimo-tól mezzo piano-ig terjed, kisebb fokozásokkal és tempóváltásokkal. Mindez hitelesen visszaadja az imádság bensőségét. A szólamok többnyire – kevés kivételtől eltekintve – lépésekben mozognak, gyakori a gregorián dallamvezetésre jellemző szillabika és melizmatika váltakozása. A kórusmű a Palestrina stílusra emlékeztető ellenpontot, imitációt és modális szerkesztést is rejt magában. A plagális lépések miatt érezhetjük a modális jelleget. A szövegrészeket Liszt helyenként cezúrák közbeiktatásával tagolja. Például

a „*misericordiae*” szó megzenésítésekor, mely minden esetben súlyos ütemegységre eső szünettel kezdődik. Rendkívül gyakori a váltóhangos szerkesztése, ugyancsak a „*misericordiae*” szöveg esetében Liszt alsó és felső kisszekund távolságra lévő váltóhangokból és a romantikára jellemző váltóakkord alkalmazásával alakítja ki a feszült sóhaj-anyagot. Az utolsó elhangzása során, az *a*-moll harmónia egyszerűsödésével, kitisztulásával (41. ütem első akkordja) együtt ez a dallamfordulat a szopránban diatonikussá válik.

Felfedezhetjük benne kései stílusának alapvető jegyeit is, amelyek által még bensőségesebbé vált a megzenésített imádság. Például a művet indító dallam harmonizálásának plagális tercrokron fordulatai (I. VI. IV.) a dallam visszatérésekor (22-23. ütem) a kromatikus basszus-szólamvezetés következtében létrejövő B-dúr bővített szeptim akkord hangsúlyos megszólalása rendkívül egyedi még a romantikában is. A 10., 12., 35. és 37. ütem első akkordja a nagyszekund távolságú distancia elv alapján építkezik. A modális jelleget mutató hármashangzatok a mű záró ütemeiben négyeshangzatokká bővülnek a II. fokú szeptimakkordjaiban (45., 47. ütemben).

A kompozíción keresztül a szerző élete is más megvilágításba kerül. Meglátjuk az ünnepezt zongoravirtuóz mögött rejlő küzdelmes életű zeneszerzőt, s azon túl a transzcendens gondolkozásmódjának zenei vallomását.

Irodalom:

- Dobák Pál (1998): A romantikus zene története. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest
- Gál György Sándor (1968): Liszt Ferenc életének regénye. Zeneműkiadó Budapest
- Kamp Salamon - Kovács Andrea (2005): Romantikus egyházi kórusművek. Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Tanszék
- Kroó György (szerk.)(1986):
A hét zeneműve. Zeneműkiadó Budapest
- Nádor Tamás (1977): Liszt Ferenc életének krónikája. Zeneműkiadó Budapest
- Szelényi István (1956):
Liszt Ferenc élete képekben. Zeneműkiadó Budapest
- Walker, Alan (2006): Liszt Ferenc III. - Az utolsó évek 1861-1886. Editio Musica Bp. Zeneműkiadó KFT.